بۆکان لە ئەمرۆ و لە مێژوودا (٢٦)
ئامادەکردنی: تاهیر عەلیار

کۆتایی دەوری دووهەمی "بۆکان لە ئەمرۆ و لە مێژوودا"

کاک تاهیر عەلیار نووسەر و لێکۆڵەری بەرچاو، لە ماوەی چەند دەساڵی ڕابوردوو، دوو دەورە بابەتی لە سەر لایەنەکانی شاری بۆکان و ڕووداوەکان، وەک زنجیرە وتار لە ماڵپەڕی ڕۆژهەڵات – بۆکان بڵاو کردۆتەوە، کە بۆتە ئارشیوێک لە سەر مێژوو، فەرهەنگ، هونەر، سیاسەت، باسی کۆمەڵایەتی. ئامادەکردن و بەڕێوەبردنی پرۆژەیەکی لەو چەشنە لە سەر ئەرکی تاکەکەسی، کارێکی هاسان نییە و هێز و تێگەیشتنێکی قووڵ و خۆشەویستی بۆ نیشتمان و زانست و زانیاریی گەرەکە، بە تایبەت لە دەرەوەی وڵات. ئەم پرۆژەیە و دوو پرۆژەی "زمان و زمانی کوردی" و " کۆمەڵەی ژ.ک و کۆماری کوردستان" کە درێژەی هەیە، ماڵپەڕی ڕۆژهەڵات – بۆکانی دەوڵەمەند کرد و بۆ ئەوەش وێڕای ڕێداکسیۆن و خوێنەران، سپاسی کاکە تاهیر دەکەین و هیوای ساخی و بەردەوامی بۆ دەخوازین و گەر ئەم زنجیرەیە "دەوری سێهەمی" هەبێ، خوێنەران ئاگادار دەکرێنەوە.

ڕێداکسیۆنی ماڵپەڕی ڕۆژهەڵات- بۆکان

٢٠٢٥/١/٢١

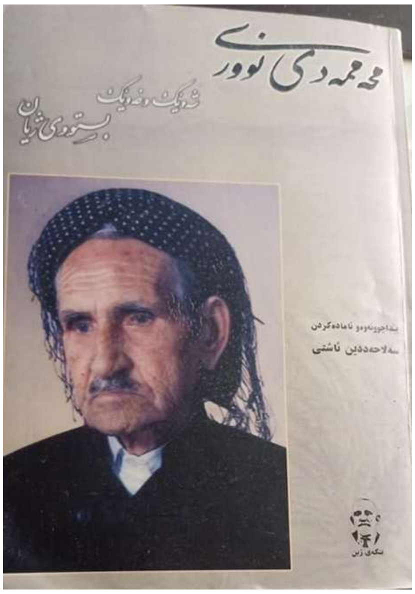

خۆپێشاندانێکی خوێناوی لە بۆکان

ڕۆژێک لە خۆپێشاندانێکی قەرەباڵغدا ، دوو لاوی بۆکانی کوژران و چەند کەسیش بریندار بوون . ئەمن لە بۆکان لە ماڵە خزمێکی دانیشتبووم کە خەبەریان دامێ. کە هاتمە نێو شار وڵات ئارام ببۆوە و خەڵک بڵاوەی کردبوو. چوومە بەردەرکی شارەوانی . ڕەئیسی شارەوانی سەروانێکی جەوان بوو و وادیاربوو بە فەرمانی ئەو تەقەیان لە خۆ پێشاندەران کردبوو. تەرمی کوژراوەکانیان ڕاگوێزتبوو بۆ ماڵی خاوەنەکانیان. لەو کاتەدا ڕەئیسی دادگوستەریی بۆکانیش پەیدا بوو. هەردووکمان ئیرادمان لێگرت کە نەدەبوو دەستووری تەقەبدا و ئەو کارەساتە بخوڵقێنێ. ئەویش کوتی خۆپێشاندەران دەیانهەویست شاڵاو بۆ شارەبانی و ئیدارات بێنن و ئەمن ناچار بە بەرگری بووم. (ئەو سەروانە دوای ماوەیەک لە ورمێ ئیعدام کرا)

لەگەڵ ڕەئیسی دادگوستەری چووینە بەخشداری. دیاربوو بەخشدار کاربەدەستانی ئوستان و مهابادی لە ڕەوتی خۆ پێشاندانەکە گەیاندبوو . بۆ لای ئێوارێ ئوستانداری ورمێ و فەرماندار و فەرماندەی تیپی مهاباد سەرهەنگ پزشکپور ، هەموو لە بەخشداریی بۆکان کۆ بوونەوە. ئەمن بە فەرمانداری مهابادم گوت: پێویستە تەلەفون بۆ ئیمام جومعەی مهاباد ، مامۆستا شێخ عیزەدین بکەی بە پەلە و خێرا بگاتە بۆکان ، چون ئەو کوژراوانە نە نێژراون و هەروا لە مزگەوتێن. ئەمشەو و سبەینێ جەماوەر کۆ دەبنەوە و سبەینێش بۆ ڕێ و ڕەسمی ناشتنی ئەو جەنازانە ، تەواوی بۆکان ڕەگەڵ دەکەوێ. مامۆستا شێخ عیزەددین جێی ڕێز و حورمەتی هەموانە و لە دوواپاتی فیتنە و غەوغا پێشگیری پێدەکرێ. قاسماغای موهتەدیش لە مهابادە و ڕاسپێردراوە ئەویش بێتەوە، لێرە بێ چاترە. قاسماغا بۆخۆی کە گەورەی بنەماڵەی موهتەدییە ، یەکێک لە کوژراوەکان خزمی ئەوە و بوونی ئەو دووانە بۆ بەرگری لە فیتنەی دیکە و ئارامکردنەوەی شار زۆر پێویستە. ئوستاندار کە ئارامکردنەوە و دابینکردنی شاری زۆر بە گرینگ دەزانی ، پێشنیاری منی پەسند کردو بە فەرمانداری کوت زووتر ئەو کارە جێبەجێ بکە.

سەرهەنگ پزشکپور دەستووریدابوو گوردانێک سەرباز بە تۆپ و تانگ و ئەسلەحەوە برژێتە بۆکانەوە. بۆ لای ئێوارێ مامۆستا شێخ عیزەددین و قاسماغا کە پێگەی بنەڕەتی بوون بۆ ئارامکردنەوەی خەڵکی شار گەیشتنە بۆکان و هاتنە بەخشداری. مامۆستا بێ مەحتەلبوون چووە ئەو مزگەوتەی کە جەنازەکان و جەماوەر لەوێبوون. دیداری مامۆستا بۆ خەڵک هۆی ئەهوەن بوونەوە بوو . فەرماندار و هێندێک لە بەرپرسی ئیدارات لەگەڵ قاسماغا بۆ دڵدانەوە چوونە ماڵی لاوە کوژراوەکان . لە لایەکی دیکەوە خەبەریان هێنا کە جەماوەرێکی زۆر لە تەورێز و شارەکانی دیکە وەڕێکەوتوون کە بە هاواری خۆپێشاندەرانی بۆکانەوە بێن. رەئیسی ساواکی مهاباد داوای لێکردم هەرچۆنێک بێ وەزعەکە ئارام بێتەوە . منیش دەستەوداوێنی کاک سەلاحی موهتەدی بووم کە خەڵک لەگەڵ خۆی بەرێ و نەهێڵێ بێن بۆ بۆکان و بیانگێڕێتەوە و کاک سەلاح پیاوانە توانی پێشگیری لە هەر جۆرە فیتنەیەکی دیکە لە بۆکاندا بکا. دەبێ بڵێم کاک سەلاح لاوێکی زیت و زیرەک و مەردوەرەند بوو بە هەستێکی زۆری ناسیونالیستی و نەتەوە پەرستی و ئازادیخوازانەوە دەژیا و دەژوا. لە بنەڕەتدا بنەماڵەی موهتەدی لە نێو عێلی دێبوکری ، خاوەنی خووخەسلەتی نەتەوەپەرستی بوون کە قاسماغای کەیخودا و کاک سەلاحی لاو نموونەی ئاشکرای ئەو خدەیە بوون و هەمیشە جێگای رێز و حورمەتی نەتەوەخوازانی هەرێم بوون.

لەو هەلومەرجەدا ئەوەی بۆ دەوڵەت و دام و دەزگا گرینگ بوو ئەوە بوو کە نەیەڵن داوێنی غەوغا و پشێوی درێژ بێتەوە. ئەو ویستەش بە هاوکاری مامۆستا شێخ عێزەدین و مەلا ئەبوبەکری شەفیعی و قاسماغا و تا رادەیەک کاک سەلاح وەدیهات. خەڵکی شار بە تەواوی لە مزگەوت و دەوری تەرمەکان کۆ ببوونەوە . دەمزانی هێندێک لە نەیاران لەم جەرەیانەدا بە دژی من دەبزوونەوە. بەڵان ئەمن ئەوەنەبووم کە ئەرکی هاوکاری و دڵسۆزیی خۆم لەم کاتەدا بەجێ نەهێنم. شەوێ هەستام چوومە مزگەوت . بەردەرک و داڵان و رێڕەوی مزگەوت پڕبوو لە گەنج و لاوی شار و مزگەوت چیم کوت بوو لە کەیخودا و ردێن سپی و حاجی و سۆفی. مامۆستا شێخ عێزەدین و مەلا ئەبوبەکری شەفیعی لەم لا و لەولای میحرابەکەوە پاڵیان دابۆوە. دوای سڵاوکردن راست رۆیشتم بەرەو میحراب و لای مامۆستایان. هەردووکیان هەستان و لە نیوخۆیاندا دایاننام. بێدەنگییەکی سامدار مزگەوتی داگرتبوو . مامۆستایان بەخێر هاتنیان کردم و دەشمزانی هێندێکیان هاتنی منیان لەم کاتەدا بۆ مزگەوتێ پێ چاک نەبوو. بەڵان ئەمن نوێنەرێک بووم کە ئەو خەڵکە بە ئەمینداری خۆیان هەڵبژاردبووم. من لە پێش ئەم هەڵکەوتەدا هۆی مانەوەی خۆم لە مەجلیس دا بۆ تیپی رۆشنبیر شیکردبۆوە کە مانەوەم بۆ پێشهاتە نالەبارەکانی وڵات بەکەڵکترە هەتا نەمانەوەم. زەحمەتی هاتنی مامۆستا شێخ عێزەدینم هاویشتە سەر ئەستۆی خۆم و کوتم:

جەنابی شێخ لەبەر پێشگرتن لە خوێنڕێژی و فیتنەی دیکە ، ئەمن هاتنی تۆم لەم کاتەدا بۆ بۆکان زۆر بە پێویست زانی . خەڵک هەستیان بریندار بووە . تۆ کە جێی باوەڕی خەڵکی مهاباد و بۆکانی ، دەتوانی ئاوێک بەو ئاورەداکەی. سبەینێ لە بەرێکردن و ناشتنی تەرمی ئەو دوولاوە بۆ گۆڕستانی شار ، نەهێڵی هەست و ئیحساساتی گەنج و لاوان کارەساتەکە دووپات کەنەوە. مامۆستا کوتی هەتا ئێستا لەو بابەتەوە سەرکەوتوو بووم . بە تەمام سبەینێش زۆر بە ئارامی ئەو جەنازانە بنێژن. هەرئاواشی کرد و سبەینێ لە دەوری سی تا چل هەزار نەفەر لەگەڵ ئەو جەنازانە بەرەو گۆڕستان رۆیبوون. لە سەر قەبران یەکێک هۆنراوەی(یاوەتەن یامردنم) ی من کە لە دەورانی کۆمەڵەی ژ.ک و پێشەوادا هۆنرابۆوە ، خوێندبوویەوە.

بە ئیزنی مامۆستا هەستام بە نێو جەماوەردا وەدەرکەوتم . تەماشایان دەکردم و هیچیان نەدەکوت . ئەمنیش هیچم پێنەبوو بیڵێم. ئەوەی دەبوو بیڵێم لە چوونەوەم بۆ تاران لە مەجلیس دا بە سەرۆک وەزیر و هەیئەتی دەوڵەتم راگەیاند و داوای سەزادانی تاوانبارانم کرد. شەودرەنگ بوو ، چوومەوە بەخشداری و دەمزانی میوانەکانیش کاتی حەسانەوەیانە. سبەینێ زوو هەستام و چوومە بەخشداری. خەڵک دەچوونە پێس دەرکی مزگەوت و سەربازەکان بە چەکەوە کووچە و کۆڵانیان ئاخنیبوو . دووتانگ لە پێش شارەداری راگیرابوون . چوومە بەخشداری. لە پێش دەرکە خزمەتکاری بەخشداری گەیشتە لام و کوتی:

دەهاتم لە دووت. ئاغای ئوستاندار ئەتۆی دەوێ. چوومە سەرێ، دیاربوو جەلەسەی باس و راوێژیان پێکهێنابوو کە بریتی بوون لە ١، ئاغای ئوستاندار ٢، فەرمانداری مهاباد ٣، سەرهەنگ پزیشکپور ٤، رەئیسی ساواکی مهاباد . ئاغای ئوستاندار کوتی: ئاغای نووری چاکتر ئەوەیە کە ئەتۆ بە ناوی نوێنەری بۆکان لەو خۆپێشاندنانە لێرە بووی و ئێمە لێپرسراوانی ناوچە دەبێ چلۆنیەتی پێکهێنانی ئەو خۆپێشاندانانە بە مقاماتی سەرەوە رابگەیەنین. باشترە کە تۆ نوێنەری ناوچەش لەو

شووڕایەدا حوزوورت هەیە . ئێمە لێرەدا هاتووینە سەر ئەو باوەڕە کە ئاغایانی موهتەدی هەڵسووڕێن و بەڕێوەبەری ئەو خۆپێشاندانە لە بۆکان بوون. ئێمە سەرپەرستانی کاروباری ناوچە لە سەر ئەوە ساغ بووینەوە کە ئاغای قاسماغا و نەفەرێکی دیکەیان بگرین هەتا فیتنە دووپات نەبێتەوە و لە مقاماتی سەرەوە بخوازین تەکلیفی تاوانباران مەعلووم بکا . لام وایە ئەتۆی نوێنەریش لەم نەزەرەدا هاورێ بی؟

هێشتا ئەمن وڵامم نەدابۆوە فەرماندار کوتی: یەکێک لە کووژراوەکان خزمی قاسماغایە و چەند کەسی دیکە بریندارن کە برازاو نزیکانی ئەون. لەوەدا جێگای شک و دوودڵی نییە کە ئەو خۆ پێشاندانە بە ویست و هاوکاری بنەماڵەی موهتەدی پەرەی گرتووە. گوتم ، جەناب ئاغای ئوستاندار ، ئەمنیش بە ناوی نوێنەری بۆکان دەتوانم لەو بارەیەوە بیروڕای خۆم دەربڕم . خۆپێشاندانێکی کە لە بۆکان کراوە ، درێژەی ئەو خۆ پێشاندانانەیە کە لە تاران و تەورێز و شیراز و ئیسفەهان و قوم و کاشان و باقی شارە گەورەکانی ئێراندا کراوە. ئەو هەموو قەتڵ و کوشتار و سووتانی ئیدارات و رووخاندنیان بە سەریەکدا کە لەو شارانە کراوە و بۆتە مۆدێل و سەرمەشق بۆ شارێکی چکۆڵەی وەک بۆکان ، دەبوو خەتاکار و تاوانباران لەوێ بگرن و تەمبێیان بکەن هەتا بووبانە عیبرەت بۆ بۆکان. دەوڵەت بزووتنەوە و بەربەرەکانی لە بەرامبەر خۆپێشاندان هەیە و دەیکا بەڵان ئێستا لە هیچ شارێک بە ناوی تاوانبار نە کەسیان گرتووە و نە ئیعدام کراون. ئەوانەش کە باسیان دەکەن یانی بنەماڵەی موهتەدی و بە تایبەت قاسماغا ، لە دەورانی کۆن و نوێ لە ناوچەی کوردنشیندا خزمەتگوزاری ئاو و خاکی نیشتمان بوون. بە پێچەوانەی ئەوەی ئێوە لە سەری ساغبوونەوە ، ئەمن پێموایە کە ئەم بنەماڵە دەبێ دڵخۆشیان بدەنەوە و دڵدارییان بکەن کە لێرە بەولاوە هاوکاری زیاتریان لە ئارامکردنەوەی شارەکەی خۆیان هەبێ. ئەوانە نابێ فیدای هەڵلا و هەنگامەیەک بکرێن کە سەرانسەری ئێرانی کردۆتە گۆمی خوێن. جەنابی ئاغای ئوستاندار ئەمن لام وایە پاش نەهار تێکڕا بە کۆمەڵ بچینە نەخۆشخانە و سەردانی ئەو بریندارانە بکەین و دڵخۆشیان بدەینەوە و دڵدارییان بکەین و بیانکەینە زەخیرەی داهاتوو. سەرهەنگ پزیشکپور کوتی : ئاغای نووری ئەگەر بنەماڵەی موهتەدی وەک تۆ دەڵێی وەتەن دۆستن با راگەیەندراوێک بڵاو بکەنەوە و ئەو خۆپێشاندانەی خەڵکی بۆکان مەحکووم بکەن و بێزاری خۆیان دەربڕن.

کوتم جەنابی سەرهەنگ ، ئەوەی ئەتۆ دەیفەرمووی راگەیاندراوێکی وا نەک هەر بە دژی خەڵکی بۆکانە ، بەڵکوو بە دژی تەواوی خەڵکی ئێرانە . ئەوە جوانە تەکلیفێکی ئاوا ، ئەویش لە هەل و مەرجێکی وادا لە بنەماڵەیەکی ناسراو لە هەرێمدا؟

جەنابی سەرهەنگ مەگەر ئەوانەی لە خۆپێشاندان بەشداری دەکەن هەموویان هاوڕان؟ نیوەی زیاتریان ناڕازین . لە مەجلیسدا موافیق و موخالیفی تێدایە . ئاغای پزیشکپور براگەورەی تۆ هەمیشە لە سەفی دژایەتیدایە .

جەماوەر کە بۆ بەرێکردن و ناشتنی جەنازەکان چووبوون ، زۆر بە ئارامی و بێدەنگی گەڕابوونەوە نێو شار و بڵاوەیان کردبوو. پاشان پاش نەهار، ئاغای ئوستاندار و هاورێیانی بە تێکڕا چووینە نەخۆشخانە بۆ سەردانی بریندارەکان و تا رادەیەک بۆکان ئارام ببۆوە . لێپرساوان و کارگێڕان هەرکام گەڕانەوە شوێنی خۆیان و جەماوەربڵاوەی کرد و هەرکەس وەشوێن کاری خۆی کەوت.

رۆژی دوایی ئەمنیش بە دڵپڕی و پەرۆشییەوە چوومەوە تاران و لە مەجلیس بۆ وتاری پێش دەستوور ناونووسیم کرد. لە نۆبەی وتاری خۆمدا بەسەرهاتی بۆکانم وەک هەبوو شیکردەوە و داوای سەزای تیرئەندازەکانم لە سەرۆک وەزیر کرد.

لە دوای رووداوی خۆپێشاندانی مەیدانی ژالە کە کێشابوویە خوێنڕێژی و کوشتارێکی زۆر وەک خۆپێشاندەران دەیانکوت ، شوێنەوارێکی توندی لە سەر بیروڕای گشتی دانا و ئاسەوارێکی خراپی لە نێو دەستەی موافیق و موخالیف وەدیهێنا کە بوو بە هۆی لاچوونی دەوڵەتی ئاغای جەمشیدی ئامووزگار و هاتنە سەرکاری دەوڵەتی ئاغای شەریف ئیمامی بە ناوی دەوڵەتی ئاشتی میللی. لە رۆژێکدا کە ئاغای شەریف ئیمامی هاتە مەجلیس کە دەنگی باوەڕ پێکراوی وەرگرێ ، هێندێک لە نوێنەرەکان کە وەک کەڵەبابی بێوەخت دەیانخوێند ، لە حالێکی واداکە مەملەکەت بە تەکانی بومەلەرزەی شۆرش هەڵشێلدرابوو و وڵات نیازی بە رێنوێنی و ئامۆژگاری و ئارامی هەبوو ، چەند کەسێک لە نوێنەرە وەخت نەناسەکان ، بۆخۆیان دەستەچیلەی ئاورهەڵایسێنی مەعرەکە بوون ، ئەویش لە پشت کورسی خەتابەی مەجلیسی شووڕای میللی؟ ئاغای شەریف ئیمامی هاتە پشت تریبونی مەجلیس و بە ناوی دەوڵەتی ئاشتی میللی خۆی ناساند و داوای دەنگی کرد و

کوتی: نیشانەکانی دەوڵەتی من ئەوە دەبێ ، دووبەرەکی نەمێنی و ئاشتی لە نێو میللەت و دەوڵەت پێک بێنم و ئەوەی مەسلەحەتی ئێمە و جەماوەر بی ، پێی دابرۆین .

ئاغای پزیشکپور لەسەر کورسیەکەی خۆیرا نەڕڕاندی و کوتی: میللەت ئەتۆی ناوێ . ئەتۆ بەدەستی خوێناویەوە هاتوویە مەجلیس. مەجلیس بەو قسە تێکهاڵا و غەوغا پەیدابوو. زۆرێک لە نوێنەرەکان هەستان پچن لێیدەن . هەرای نوێنەران و دەنگی زەنگی سەرۆکی مەجلیس کردی بە هەرا وهەڵلایەکی واتوند کە کەس لە کەس حاڵی نەدەبوو. بۆ چەند دەقیقە زەنگی بێ برانەوەی رەئیس ، غەوغای بێدەنگ کرد . دوای ماوەیەک بێدەنگی درێژەی بە کاری خۆیدا و ئاغای شەریف ئیمامی دوای تەواوبوونی وتارەکەی بە ناوی سەرۆک وەزیری دەوڵەتی ئاشتی میللی داوای دەنگی کرد و زۆربەی نوێنەرەکان دەنگیان دایە . لە دەنگدان دا ئاغای پزیشکپوور و سێ کەس لە هاوکارانی هەڵاتنە دەرێ . ئەوەیە کە چارەڕەشی لە ئەستۆی نەتەوەیەک هاڵا، زاناکانیشی دەبنە پارسەنگی ئەو ئەو نەگبەتی و چارەڕەشییە.

چوتیره شود مرد را روزگار   کند آنچه‌را کش نیاید به‌کار

وەرگیراو لە کتێبی شەوێک و خەوێک ، بستووی ژیان

نووسینی محەمەی نووری